

Lucas Hnath

NUKUMAJA

osa 2

Lucas Hnath

Nukumaja, osa 2

A Doll's House, Part 2

2017

inglise keelest tõlkinud Triin Tael

kaks vaatust

lavastaja Mehis Pihla

kunstnik ja valguskunstnik Kristjan Suits

(Tallinna Linnateater)

etenduse juht Anneli Roosi

Esietendus 29. märtsil 2019

väikses saalis

Nora

Torvald

Emmy

Anne Marie

Kersti Heinloo

Jaan Rekkor

Lauli Otsar

Mari Lill

Lucas Hnath.

Foto: Rebecca Martinez

Lucas Hnath (1979) on pärit Floridast. Ta lõpetas magistrikraadiga New Yorgi Ülikooli ja töötab seal praegu draamakirjutamise abiprofessorina. Tema näidendeid on lavastatud Broadwayl ja Off-Broadwayl jm ning need on Ameerikas pälvinud olulisi teatri- ja kirjandusauhindu. Tema teisi näidendeid: „Red Speedo“,

„The Christians“, „A Public Reading of an Unproduced Screenplay About the Death of Walt Disney“, „Isaac’s Eye“, „Death Tax“. Värskeim näidend „Hillary and Clinton“ esietendus John Golden Theatre’s Broadwayl 18. märtsil 2019 ja see käsitleb Hillary Clintoni 2008. a valmiskampaaniat.

Lucas Hnathi „Nukumaja. Osa 2“ on suur edulugu. See esietendus aprillis 2017 California teatris The South Coast Repertory, mille tellimusel tekst kirjutatudki on, ja samal kuul ka Broadwayl John Golden Theatre’s. Broadway lavastus pälvis kaheksa Tony auhinna nominatsiooni ja Nora osatäita Laurie Metcalf võitis parima naispeaosatäitja auhinna. Vaid ühe aasta jooksul jõudis see lavale 27 Ameerika teatris ning ajakirja American Theatre ülevaate kohaselt (20. september 2018) oli Lucas Hnath hooaja 2017-2018 kõige rohkem lavastatud autor.

Eesti Draamateatri „Nukumaja, osa 2“ on selle näidendi esmalavastus Euroopas.

Windham-Campbelli kirjandusauhinna andmisel (2018) toodi põhjenduseks esile, et Hnathi looming tegeleb keeruliste moraalsete ja filosoofiliste küsimustega ja mitmekesiste teemadega, nagu tervishoid, kapitalism, teaduskonkurents, usk, surelikkus, ohverdamata seejuures käsitlemise keerukust ja kirjeldavust. Tema loomingus on Alfred Hitchcocki, Caryl Churchilli, Gertrude Steini mõjusid, Hnathi näidendid algavad sageli väiksest argisest olukorrast, mis täpse dialoogi ja süžee abil tohutult avarduvad, tavalised karakterid muutuvad peaaegu müütiliselt tähenduslikeks tegelasteks.

Lucas Hnath on öelnud, et ta on suur Ibseni fänn, süžeemeister Ibsen on talle eeskuju, nagu draamakunsti mentor. Kui Hnathilt teleintervjuus küsiti, kas ta mõtles vabandas Ibseni ees, kui hakkas „Nukumajale“ järke kirjutama, vastas Hnath, et ei – ta tundis hoopis, nagu vestleks Ibseniga. Uus näidend oli tema austusavaldus meistrile, hommage. Hnathi soov oli kirjutada näidend, mis ei jagaks hinnanguid, vaid võimaldaks mõista kõiki asjaosalisi. Ameerika publik leidis lavastuses ka palju naeruvõimalust – autori meelest kasvab see naeruvõimalus välja näidendi täielikust aususest, teesklematust siirusest.

Henrik Ibseni „Nukumaja“ on inspireerinud teisigi kirjanikke kirjutama n-ö järke. Mis juhtus pärast maailmakirjanduse kuulsaimat uksepaugatust, mis sai Norast ja tema mässust, ja mis sai nukumajja maha jäänutest? Üks kuulsamaid selliseid tõlgendusi on Elfriede Jelineki „Mis juhtus pärast seda, kui Nora oma mehe maha oli jätnud ehk Ühiskondade toed“ (1977) ja teos on tuttav ka Eesti publikule, 2008. aastal lavastas Rainer Sarnet selle Von Krahli Teatris. Eesti Draamateatris lavastas Mati Unt aga „Nukumaja“ ümberkirjutuse „Norbert“ (1998), kus tekst oli jäetud samaks, kuid vahetatud tegelaste sood – Norat/Norbertit mängis Andrus Vaarik ja Helmerit/Helmit Viire Valdma.

Ibseni „Nukumaja“ kiire kokkuvõte

Näidendi peategelased on Nora ja Torvald Helmer. Nad on kaheksa aastat abielus olnud ja neil on kolm väikest last. Tegevus toimub vahetult enne jõule. Torvald on uuest aastast saamas panga juhatajaks ning tema jutule tuleb tema alluv Nils Krogstad. Torvald vallandab mehe, kuna too on allkirju võltsinud.

Seejärel pöördub meeleheitel Krogstad privaatelt Nora poole. Selgub, et Nora on salaja Krogstadilt laenu võtnud ja võltsinud selleks oma kadunud isa allkirja. Kuigi Nora võttis laenu väga üllal eesmärgil – tal oli raha vaja, et raskelt haigestunud Torvald saaks paremas kliimas kosuda – on ta seda kogu aja Torvaldi eest varjanud, sest mees poleks muidu tema abi vastu võtnud. Kuna abielunaisel oli seadusega keelatud ilma abikaasa loata lepinguid allkirjastada, ähvardab Krogstad, et kui ta oma töökoha tõesti kaotab, paljastab ta Nora saladuse ning Torvaldist ei saagi panga juhatajat. Nora pöördub oma endise kooliõe Kristine Linde poole, kellel oli kunagi Krogstadiga suhe. Kristine lubab Krogstadiga rääkida ja püüda teda mõjutada (ja teebki seda). Näidendis on ka viies tegelane – Dr Rank. Parandamatult haige arst, kes enne surma pihib Norale, et on teda juba aastaid armastanud. Dr Rank on näidendis olulisel kohal, kuna just tema näitab Norale, et eksisteerib ka elu väljaspool seda perekonda ja kodu.

Torvald saab Nora saladuse teada, kaotab enesevalitsuse ning meeleheites ütleb suisa, et Nora ei tohiks enam lapsi kasvatada, kuna naine on neile halvaks eeskujuks. Seejärel saabub aga teade, et Krogstad loobub oma nõudmistest. Selle uudise peale otsustab Torvald, et hakkab nüüd Nora eest veelgi rohkem hoolitsema, et tema „lõokene“ ei peaks nii keeruliste küsimustega oma pead enam kunagi vaevama. Nora teatab seepeale, et ta ei suuda enam olla Torvaldi „lõokene“. Torvald palub naisel koju jääda, kuid Nora otsustab siiski lahkuda.

Henrik Ibsen

Nukumaja (1879)

tõlkinud Henrik Sepamaa

„Nukumaja“ finaali on ühtaegu katastroofi tagajärg ja katastroof ise. Näidend meenutab tragöödiat, kus peategelane ei sure, vaid saavutab võidu, ent see võit kätkeb endas uut konflikti. „Ibseni näidendid lõpevad seal, kus tegelik, õige võitlus alles algab, kus peab aset leidma kangelase jõudude tõeline järeleproovimine, s.o seal, kus võiks alata veel üks näidend“ (V. Admoni). Ibsenile pole oluline mitte niivõrd naise poliitiliste ja sotsiaalsete õiguste kättevõitmine, kuivõrd lugupidamine tema kui isiksuse vastu. Sealjuures rõhutab ta bioloogilist erinevust mehe ja naise vahel. „Nukumaja“ visandites (1878) on ta kirjutanud: „On olemas kaht liiki vaimseid seadusi, kaht liiki südame-tunnistust: üks on mehe ja hoopis teistsugune naise oma. Nad ei mõista teineteist, aga praktilises elus mõistetakse naise üle kohut meeste õiguste järgi, otsekui polekski ta naisterahvas, vaid mees.“

Arvo Alas

Henrik Ibseni „Näidendite“ järelsõnast
(Eesti Raamat, 1978)

näidendi lõpp

NORA: Istu maha. Jutt tuleb pikk. Mul on sinuga palju rääkida.

HELMER (*istub laua äärde otse tema vastu*): Sa ajad mulle hirmu peale. Ja ma ei saa sinust aru.

NORA: See'p see just ongi. Sa ei saa minust aru. Ja ka mina ei ole sinust kunagi aru saanud – kuni tänase õhtuni. Ei, ära mind katkesta. Kuula ainult pealt, mida ma räägin. – See on arve-teoiendamine, Torvald.

HELMER: Kuidas sa seda mõtled?

NORA (*pärast lühikest vaikust*): Kas sind ei hämmasta üks asjaolu, kui me siin niimoodi istume?

HELMER: Mis asi see peaks olema?

NORA: Me oleme juba kaheksa aastat abielus olnud. Kas sul ei tule mõttesse, et see on esimene kord, kus meie, sina ja mina, mees ja naine, teineteisega tõsiselt räägime?

HELMER: Jah, tõsiselt – mida see tähendab?

NORA: Tervelt kaheksa aastat – veelgi kauem – meie

tutvuse algusest peale ei ole me kunagi ühtegi tõsist sõna tõsistest asjadest vahtanud.

HELMER: Pidin ma siis ikka ja alati pühendama sind muredesse, mida sa mul nagunii ei oleks saanud kanda aidata?

NORA: Ma ei räägi muredest. Ma ütlen, et me ei ole kunagi tõsiselt juttu ajanud ja midagi põhjalikult läbi arutanud.

HELMER: Aga, armas Nora, oleks see siis sinule kohane olnud?

NORA: Nüüd me jõudsimegi asja juurde. Sa ei ole mind kunagi mõistnud. – Minu vastu on ülekohutune oldud, Torvald. Enne papa ja siis sina.

HELMER: Mis! Meie mõlemad – meie mõlemad, kes me oleme armastanud sind rohkem kui kõik teised inimesed?

NORA (raputab pead): Te ei ole mind kunagi armastanud. Teie meelest oli lihtsalt mõnus minusse armunud olla.

HELMER: Nora, mis jutt see on?

NORA: Aga nii see ometi on, Torvald. Kui ma kodus papa juures olin, siis rääkis ta mulle kõik oma mõtted ära, ja mina olin temaga alati ühel arvamisel; ja kui ma teisel arvamisel olin, siis varjasin ma seda; sest see ei oleks talle meeldinud. Ta kutsus mind oma nukukeseks ja mängis minuga, nagu mina mängisin oma nukukodega. Siis sattusin ma sinu majja ...

HELMER: Mis väljend see on, mida sa meie abielu kohta tarvitad?

NORA (*häirimatult*): Ma tahtsin ütelda, siis läksin ma papa käest sinu kätte üle. Sa korraldasid kõik oma maitse järgi, ja minul oli siis sama maitse mis sinul; või ma tegin ainult, näo, nagu oleks see nõnda. Ma ei tea õieti ... Arvan, et oli mõlemat moodi; kord nii, kord teisiti. Kui ma nüüd sellele tagasi vaatan, siis näib mulle, et ma elasin siin majas nagu vaene inimene – ainult peost suhu. Ma elasin sinule tembutamisest, Torvald. Aga sa ju tahtsid seda. Sina ja papa olete suured süüdlased mu ees. Teie olete süüdi, et minust midagi ei ole saanud.

HELMER: Nora, kui mõistmatu ja tänamatu sa oled! Kas sa ei ole siin õnnelik olnud?

NORA: Ei, ei ole kunagi olnud. Ma arvasin, et olen; aga ma ei ole kunagi olnud.

HELMER: Ei ole — ei ole õnnelik olnud!

NORA: Ei, ainult lõbus. Ja sina oled mu vastu alati nii hea olnud. Kuid meie kodu ei ole olnud midagi muud kui mängutuba. Ma olin siin naisena su nukk, samuti nagu ma isamajas lapsena olin papa nukk. Ja lapsed olid jälle minu nukud. Minu meelest oli mõnus, kui sa minuga mängisid, samuti nagu nende meelest oli mõnus, kui mina nendega mängisin. See oli meie abielu, Torvald.

HELMER: Selles on terake tõtt, mis sa ütled — nii liialdatud ja ülepingutatud, kui see ka on. Aga

nüüdsest peale saab olema teisiti. Mängimise aeg on läbi; nüüd tuleb kasvatamise aeg.

NORA: Kelle kasvatamise? Minu või laste?

HELMER: Nii sinu kui laste, mu armastatud Nora.

NORA: Ah, Torvald, sina ei ole mees mind endale õigeks naiseks kasvatama.

HELMER: Ja seda ütled sina?

NORA: Ja mina – olen ma siis üldse ette valmistatud lapsi kasvatama?

NORA: Eks natukese aja eest öelnud sa ise — seda ülesannet ei julge sa minule usaldada.

HELMER: Ägeduse hetkel! Ei maksa seda tähele panna.

NORA: Miks mitte; sa ütlesid seda täie õigusega. Ma ei tule selle ülesandega toime. Esmalt peab lahendama ühe teise ülesande. Ma pean katsuma iseennast kasvatada. Sina ei ole mees mind selles abistama. Ma pean tegeema seda üksinda. Ja sellepärast lähen ma nüüd sinu juurest ära.

HELMER (*kargab üles*): Mis sa ütlesid?

NORA: Ma pean täiesti üksinda olema, et enese ja kõige muu kohta selgusele jõuda. Sellepärast ei või ma enam sinu juurde jääda.

HELMER: Nora, Nora!

NORA: Ma lähen nüüd kohe siit ära. Küllap Kristine

mind täna ööseks enese juurde võtab ...

HELMER: Sa oled arust ära! Sa ei tohi seda teha! Ma keelan sul selle ära!

NORA: Nüüdsest peale on asjatu mulle midagi keelata. Ma võtan kaasa ainult selle, mis minu oma on. Sinu käest ei taha ma midagi saada, ei nüüd ega edaspidi.

HELMER: See on ju hullumeelsus!

NORA: Homme sõidan ma koju — ma mõtlen, oma vanasse kodukohta. Seal on mul kõige kergem end nii või teisiti sisse seada.

HELMER: Oh sind pimestatud, kogemusteta olendit!

NORA: Ma pean katsuma kogemusi omandada.

HELMER: Oma kodu, mees ja lapsed maha jätta! Ja sa ei mõtle sellele, mis inimesed ütlevad.

NORA: Seda ma ei saa arvesse võtta. Ma tean ainult seda, et see on mulle tarvilik.

HELMER: Oo, see on pöörane! Sa suudad oma kõige pühamaid kohuseid niimoodi hüljata.

NORA: Mida sa mu kõige pühamateks kohusteks siis pead?

HELMER: Ja seda on minul tarvis sulle ütelda! Kas need ei ole mitte kohused oma mehe ja laste vastu?

NORA: Mul on teisi niisama pühi kohuseid.

HELMER: Neid sul ei ole. Mis kohused need peaksid

siis olema?

NORA: Kohused minu enese vastu.

HELMER: Sa oled kõigepealt naine ja ema.

NORA: Seda ma enam ei usu. Ma arvan, et olen kõigepealt inimene, niisama nagu sina – või et ma igatahes pean katsuma selleks saada. Ma tean küll, et suurem osa inimesi annab sulle õiguse, Torvald, et midagi niisugust seisab ka raamatutes. Kuid ma ei saa enam leppida sellega, mida suurem osa inimesi ütleb ja mis seisab raamatutes. Ma pean ise nende asjade üle järele mõtlema ja katsuma nende kohta selgusele jõuda.

HELMER: Kas sul tõesti ei ole selge, milline on su positsioon su omas kodus? Kas sul ei ole neis küsimustes usaldusväärne teejuht? Kas sul ei ole religioon?

NORA: Ah, Torvald, ma ei tea ju sugugi, mis asi religioon on.

HELMER: Mis sa ütled?

NORA: Ma tean ju ainult seda, mida rääkis pastor Hansen, kui ma leerin käisin. Ta ütles, et religioon on see ja see. Kui ma kõigest sellest pääsen, mis siin on, ja üksi jään, siis uurin ma ka seda küsimust. Ma tahan vaadata, kas see oli õige, mis pastor Hansen ütles, või kas see on vähemalt minu jaoks õige.

HELMER: Oo, nii noore naise suust on niisugune asi lausa kuulmatu! Aga kui sulle usk ei suuda teed juhatada, siis las ma koputan vähe-

malt su südametunnistuselegi. Sest kõlbustunnet sul ometi on? Või – vasta mulle – ei ole sul ehk sedagi?

NORA: Jah, Torvald, sellele ei ole kerge vastata. Ma ülepea ei teagi ju seda. Need asjad on mulle õige segased. Tean ainult seda, et olen säärase asjade kohta hoopis teisel arvamisel kui sina. Mulle öeldakse ju nüüd, et ka seadused on teistsugused, kui ma arvasin; aga et need seadused õiglasel oleksid, see ei mahu mul kuidagi pähe. Naisterahval ei olevat õigus oma vana sureva isa peale armu heita või oma mehe elu päästa! Seda ma ei usu.

HELMER: Sa räägid nagu väike laps. Sa ei mõista seda ühiskonda, milles sa elad.

NORA: Ei mõista jah. Aga nüüd tahan ma teda tundma õppida. Ma pean katsuma selgusele jõuda, kellel on õigus, kas ühiskonnal või minul.

HELMER: Sa oled haige, Nora, sul on palavik; ma hakan peaaegu arvama, et sa oled aru kaotanud.

NORA: Ma ei ole kunagi nii selge pea ja kaine mõistusega olnud kui praegu.

HELMER: Ja selge pea ja kaine mõistusega jätad sa oma mehe ja lapsed maha?

NORA: Jah, seda ma teen.

HELMER: Siis jääb ainult üks seletus üle.

NORA: Missugune?

HELMER: Sa ei armasta mind enam.

NORA: Jah, see'p see ongi.

HELMER: Nora! – Ja seda ütled sina!

NORA: Oo, see on mulle valus, Torvald; sest sa oled mu vastu alati nii hea olnud. Aga ma ei saa sinna midagi parata. Ma ei armasta sind enam.

HELMER (end vaevu valitsedes): Kas sellele veendumusele jõudsid sa ka selge pea ja kaine mõistusega?

NORA: Jah, täiesti selge pea ja kaine mõistusega. Sellepärast ma ei tahagi enam siia jääda.

HELMER: Ja võid sa mulle ka seda seletada, miks ma su armastuse olen minetanud?

NORA: Jah, võin küll. See oli täna õhtul, kui imet ei sündinud, sest siis ma nägin, et sa ei ole see mees, kelleks ma sind olin pidanud.

HELMER: Seleta täpsemalt, ma ei saa sinust aru.

NORA: Ma olen kaheksa aastat nii kannatlikult oodanud, sest, issand jumal, ma taipasin ju küll, et imet ei sünni mitte iga päev. Korrada saas see hirmus ähvardus mulle kaela, ja siis olin ma päris kindel: nüüd sünnib ime. Kui Krogstadi kiri seal kastis oli, ei tulnud mul mõttessegi, et sina võiksid selle inimese tingimustega nõustuda. Ma olin päris kaljukindel, et sa ütled talle: tehke see asi kogu maailmale teatavaks. Ja kui see on sündinud ...

HELMER: Noh, mis siis edasi? Kui ma oleksin oma naise häbi, ja teotuse kätte jätnud ...!

NORA: Ma olin päris kaljukindel, et kui see on sündinud, siis võtad sina kõik enese peale ja ütled: süüdlane olen mina.

HELMER: Nora! ...

NORA: Sa tahad ütelda, et ma sinult ilmapealgi niisugust ohvrit vastu ei oleks võtnud? Ei oleks, iseenesest mõista. Aga mis oleksid minu kinnitused sinu omade kõrval maksnud? – See oli see ime, mida ma oma hirmus lootsin. Ja et seda takistada, tahtsin ma oma elule lõppu teha.

HELMER: Nora, ma töötaksin su heaks rõõmuga ööd kui päevad – kannataksin su pärast häda ja puudust. Aga keegi ei ohverda oma a u selle eest, keda ta armastab.

NORA: Sajad tuhanded naised on seda teinud.

HELMER: Sa mõtled ja räägid nagu mõistmatu laps.

NORA: Olgu peale. Kuid sina ei mõtle ega räägi kui mees, kellega ma võiksin koos elada. Kui su hirm oli üle – hirm mitte selle pärast, mis mind ähvardas, vaid selle pärast, millesse sa ise olid kistud – ja kui kogu hädaoht oli möödas, siis oli su meelest, nagu poleks midagi juhtunudki. Ma olin niisama kui enne su väike lõõritav lõoke, su nukk, kellega sul siitpeale veelgi ettevaatlikumalt ümber tuleb käia, kuna ta nii hapraks ja õrnaks osutus. (*Tõuseb püsti.*) Torvald – sel hetkel sai mulle selgeks, et ma kaheksa aastat olin

elanud siin võõra mehega ja temaga kolm last saanud ... Oo, ma ei suuda sellele mõelda! Ma võiksin ennast tükkideks rebida.

HELMER (*rusutult*): Ma näen seda; ma näen seda. Meie vahele on nähtavasti kuristik tekkinud. – Nora, aga kas seda kuristikku ei saa täis ajada?

NORA: Sellisena, nagu ma praegu olen, ei kõlba ma sulle naiseks.

HELMER: Mul on jõudu teistsuguseks muutuda.

NORA: Võib-olla — kui nukk su käest ära võetakse.

HELMER: Lahku minna — sinust lahku minna! Ei, ei, Nora, ma ei suuda seda ette kujutada.

NORA (*paremale ära*): Seda tarvilikum on, et see sünniks. (*Tuleb tagasi oma üleriiede ja väikese kohvriga, mille ta laua äärde toolile paneb.*)

HELMER: Nora, Nora, mitte praegu! Oota homseni.

NORA (*paneב mantli selga*): Ma ei või võõra mehe korterisse ööseks jääda.

HELMER: Aga kas me ei saaks siis elada siin nagu vend ja õde? ...

NORA (*seob kübara kinni*): Sa tead väga hästi, et see ei kestaks kaua ... (*Tõmbab endale salli ümber.*) Head aega, Torvald. Mudilasi ma vaatama ei lähe. Ma tean, et nad on paremates kätes, kui minul on. Säärasena, nagu ma praegu olen, ei vaja nad mind.

HELMER: Aga kord, Nora, kord. . . ?

NORA: Kust mina seda võin teada? Ma ei tea ju üldse, mis minust saab.

HELMER: Aga sa oled mu naine, nii sellisena, nagu sa oled, kui ka sellena, mis sinust saab.

NORA: Kuule, Torvald ... Kui naine oma mehe majast lahkub, nagu mina seda nüüd teen, siis, nagu ma olen kuulnud, on mees seaduse järgi kõigist kohustest tema vastu vabastatud. Mina vabastan su igatahes igast kohustusest. Sa ei pea end mitte millegagi seotuna tundma, samuti nagu mina ei taha seda olla. Mõlemal poolel peab täielik vabadus olema. Säh, võta oma sõrmus tagasi. Anna mulle minu oma.

HELMER: Seda ka?

NORA: Ka seda.

HELMER: Siin ta on.

NORA: Nõnda. Noh, nüüd on see siis möödas. Võtmed panen ma siia. Teenijatel on kõik majas teada – paremini kui minul. Homme, kui ma ära olen sõitnud, tuleb Kristine siia neid asju kokku pakkima, mis ma kodunt kaasa tõin. Ma tahan, et nad mulle järele saade-taks.

HELMER: Möödas, möödas! Nora, kas sa mu peale enam iialgi ei mõtle?

NORA: Kindlasti mõtlen ma tihtipeale sinu ja laste ja selle maja peale.

HELMER: Võin ma sulle kirjutada, Nora?

NORA: Ei – mitte iialgi. Seda sa ei tohi teha.

HELMER: Aga ma pean sulle siiski saatma ...

NORA: Mitte midagi, mitte midagi.

HELMER: ... sind aitama, kui sa seda peaksid vajama.

NORA: Ei, ütlen ma. Võõraste käest ei võta ma midagi vastu.

HELMER: Nora – pean ma sulle alati võõraks jääma?

NORA (*võtab oma kohvri*): Ah, Torvald, kui ei, siis peab imede ime sündima.

HELMER: Nimeta mulle seda imede imet!

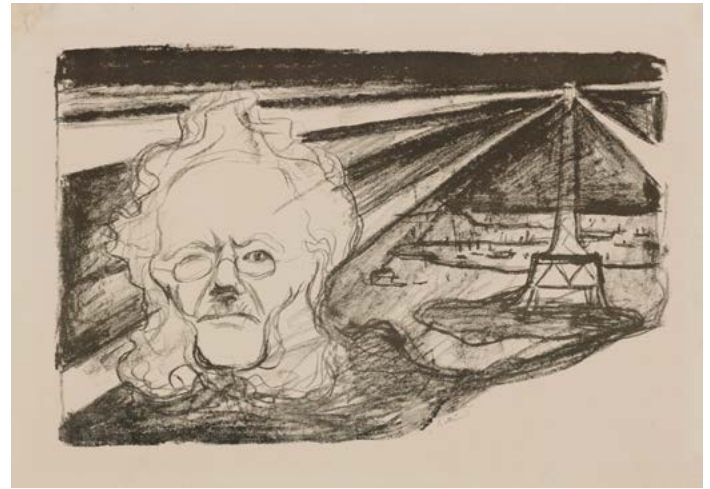
NORA: Siis peame nii sina kui mina niivõrd muutuma, et ... Ah, Torvald, mingisse imesse ma enam ei usu.

HELMER: Aga mina usun. Nimeta seda! Niivõrd muutuma, et ...?

NORA: Et meie kooselu võiks abieluks kujuneda. Head aega. (*Esiku kaudu ära.*)

HELMER (*vajub ukse juurde toolile ja katab näo kätega*): Nora! Nora! (*Vaatab ringi ja tõuseb püsti.*) Tühi. Teda ei ole enam siin. (*Temas tärkab lootus.*) Imede ime ...?!

Alt kostab suletava välisukse prantsatus.

Ibseni looming oli oluline inspiratsiooniallikas norra kunstnikule Edvard Munchile. 1897. aastal maalis Munch plakati Ibseni „John Gabriel Borkmani“ Pariisi lavastuse tarvis. Pilt sai tuntuks kui „Ibsen tule torni-ga“.

„Nukumaja“ üheks taustaks on tõsielusündmus. 1870. aastal saatis 19-aastane Laura Kieler Ibsenile oma teksti „Brandi tütre“, mis oli inspireeritud „Brandist“. Laurast sai Ibsenite Dresdeni kodus sage külaline. Kui Laura abiellus ja ta mees tuberkuloosi jäi, võttis naine salaja laenu, et viia mees soojemasse kliimasse paranema, ning võltsis tšekki. Mees paranes, sai asjast teada ja nõudis lahutust. Laura varises kokku, viibis vaimuhaiglas. Paar leppis hiljem ära, kuid Laura ei andestanud Ibsenile iialgi, et tema lugu kasutati Nora ainesena.

Naisküsimusele mõtlema suunas Ibsenit ka tutvus norra feministliku kirjaniku Camilla Collettiga 1871. a. Keskklassi linnanaistel polnud enam sellist kodu-

tööde koormat, nagu agraarühiskonnas, kodutehnika ja mugavused hakkasid jätma vabamat aega („Nukumajas“ on Noral kaks teenijat), kuid et norra naistel polnud ligipääsu kõrgharidusele ega sotsiaalses hierarhias olulistele töökohtadele ja positsioonidele, jäi nende elu sisuks ema ja seksuaalpartneri roll.

Ibsenid elasid 1878. aastal Roomas. Elati lahedalt, Ibsen võis osta itaalia kunsti, poeg Sigurd õppis ülikoolis, majapidajanna kandis hoolt olmeasjade eest. Ibsen osales Rooma Skandinaavia klubis ja tegi seal ettepaneku, et ka naised tohiksid töötada klubi palgalisel raamatukoguhoidja kohal ja omada hääleõigust klubi otsuste asjus (esimene ettepanek läkski läbi, teine mitte).

Oktoobris 1878 kirjutas Henrik Ibsen oma märkmetes, et kavatseb kirjutada moodsa aja tragöödia ja pani kirja teemavisandi. Ibsen oli selleks ajaks juba 14 näidendi autor, eelmine oli „Ühiskonna toed“ (1877). Mais 1879 teatas Ibsen oma kirjastajale, et palju tööd on juba tehtud ja kuigi suvel reisiti Amalfis, Sorrentos jm, oli näidend augusti keskpaigaks valmis. Autor tunnistas, et kirjutamine oli pakkunud suurt rahuldust. Detsembris 1879 trükiti „Nukumaja“ Kopenhaagenis 8000 eksemplaris – see oli Ibseni teoste seni suurima tiraažiga esmatrükk. Ja menukas: järgnesid uustrükkid kokku 5500 eksemplaris, mis oli Skandinaavias pretseedenditu.

„Nukumaja“ esmalavastus oli 21. detsembril 1879 Kopenhaageni Kuninglikus Teatris, autori enda meelest oli sel „võrreldamatu edu“.

Vastuvõttus tunnustati nii kompromissitut eetilist seisukohavõttu kui ka draamatehnilist täiuslikkust, see oli väga täpne, pingeline, realistlik, „Ühiskonna tu-

gedega“ võrreldes lakooniline (5 tegelast eelmise 19 kõrval). Vallandus laialdane ühiskondlik arutelu. August Strindberg, kelle meelest „Nukumaja“ julgustas küll just selliseid naisi, keda tema pelgas, tunnustas näidendi sõnumit, et abielu pole püha institutsioon, mis automaatselt inimesi õnnistaks ning et kokkusbimatute kaasade lahkumine on õiglane.

1880. aasta 8. jaanuaril oli „Nukumaja“ esietendus Stockholmi Kuninglikus Teatris, 20. jaanuaril Cristiania (Oslo) teatris, 28. veebruaril Soome Teatris Helsingis, 3. märtsil Residenztheateris Münchenis.

Hoolimata suurest edust Skandinaavias ja ka Saksamaal jõudis „Nukumaja“ rahvusvahelise kuulsuseni alles mitme aasta pärast. Inglismaal ja Ameerikas levisid näidendi muudetud pealkirjaga adapteeringud, mis naeruväärsuseni moonutasid nii sõnumit kui ka stiili, Ibsen ei saanud autoritasu jne. Aga peatselt leiti „Nukumaja“ siiski üles. Rahvusvahelise läbilöögi taga olid ka oma aja suured näitlejannad Nora rollis, nagu Eleonora Duse, Gabrielle Réjane, Vera Komissarževskaja, Agnes Sorma, Janet Archurch. 1886. aastal toimus Londonis Bloomsburys ühes tähelepanuväärses elutoas kodune etendus, kus osalesid Eleanor Marx (Karl Marxi tütar) Nora rollis ja tema elukaaslane Edward Aveling Helmeri rollis ning Krogstadina ei keegi muu kui George Bernard Shaw.

Allikad: Michael Meyer „Ibsen“, 1988
„The Cambridge Companion to Ibsen“,
toim James McFarlane, 1994
Egil Törnqvist „A Doll's House“, 1995

pealavameister Mikk Lagemaa
lavameistrid Jan Kärema, Eerik Nõlvaku, Janno Jaanus
valgusmeistrid Andres Pajumäe, Andreas Altmäe
riietajad Kayre Pärnpuu, Jaanika Idvan,
Marie-Katharine Maksim, Kaja Edovald
grimeerijad Kristel Kärner, Edith Eller,
Marii Lotta, Mare Bachman
elektrik Raivo Valdas

kunstnik-kujundaja Külliki Falkenberg
õmblejad Marvi Idol, Urve Lerman,
Inge Vagiström, Jana Volke
drapeerija Enna Jürine
rekvisiidiala juhataja Karin Tetsmann
butafoor Lea Ojam
tisler Toivo Sakk
tisler-dekoraator Juho Kokamägi
konstruktor Andrus Muuga
kostüümilao hoidja Kadri Varblane
lavastusjuht Andres Bergström
lavastusteenistuse juht Toivo Kaev
etendusteenistuse juht Johannes Tammsalu
kostüümiala juhataja Piret Tang
valgusala juhataja Raido Talvend
heli- ja videoala juhataja Tauno Makke
grimmiala juhataja Helga Aliis Saarlen
kavalehe koostajad Mehis Pihla, Ene Paaver
plakati foto autor Herkki Erich Merila
Foto proovist Kristjan Suits
plakati ja kavalehe kujundaja Kadri Hallik
kunstiline juht Hendrik Toompere jr
teatrijuht Rein Oja

Toetajad:

Koostööpartnerid:

